

זמן נישואין וברכתן

א. זמן נישואין וברכתן

ז"ל השו"ע (אה"ע סי' נה ס"א) הארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים כל זמן שהיא בבית אביה; והבא על ארוסתו בבית חמיו, מכין אותו מכת מרדות. אפילו אם קדשה בביאה, אסור לו לבא עליה ביאה שניה בבית אביה, עד שיביא אותה לתוך ביתו ויטייחד עמה ויפרישנה לו, ויחוד זה הוא נקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נישואין בכל מקום. והבא על ארוסתו לשם נישואין, אחר שקידשה, משיערה בה, קנאה, ונעשית נשואה והרי היא כאשתו לכל דבר, וצריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם הנשואין. הגה: וי"א דחופה אינה יחוד, אלא כל שהביאה החתן לביתו לשם נישואין (כ"כ הר"ן בשי"א ריש כתובות). וי"א שהחופה היא שפורסין סודר על ראשם בשעת הברכה (הב"י הביאו). וי"א דחופת בתולה משיצאה בהינומא; ואלמנה, משנתייחדו (תוספות פ"ק דיומא). והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסים שם יריעה פרוסה על גבי כלונסות, ומכניסים תחתיה החתן והכלה ברבים, ומקדשה שם ומברכין שם ברכת ארוסין ונישואין, ואח"כ מוליכים אותם לבית ואוכלים ביחד במקום צנוע, וזהו החופה הנוהגת עכשיו. ועיין לקמן סי' ס"ב סע' ט' וסימן ס"א עכ"ל.

והנה בגמ' (כתובות נג.) איתא אשתו ארוסה לא מטמא לה ואינו יורשה. ובגמ' (מח--ט.) דנים על גדר נישואין לענין אכילת תרומה, זנות, והפרת נדרים. וכל זה אינו מצוי כלל, ודנו הפוסקים ממתי בדיוק דינה כנשואה מצד דברי השו"ע (הנ"ל), דצריך לברך ברכת חתנים קודם הנשואין, אמנם בדיעבד כתב השו"ע (שם ס"ג) וז"ל אירס וכנס לחופה, ולא ברך ברכת חתנים, ה"ז נשואה גמורה, וחוזר ומברך אפילו אחר כמה ימים; וצריך לכתוב כתובה קודם כניסה לחופה, ואח"כ יהיה מותר באשתו עכ"ל.

ומקור כל דברי המחבר בשו"ע ברמב"ם (אישות פ"י ה"א, ג, ו). וז"ל הב"ש (סי' סב סק"א) כ"כ הרמב"ם ולשיטתו שפיר משום דס"ל חופה היינו יחוד, ואסור להתייחד בלא ברכות, אע"ג דס"ל ברכות אין מעכבין, מ"מ לכתחלה בעי' שאל יחסר שום דבר כמ"ש בסי' הקודם. והרא"ש

דס"ל דלא בעי' חופה הראוי לביאה ס"ל דא"צ לברך קודם הכניסה, וכ"כ בד"מ. והטור דפוסק כהרא"ש ופוסק דמברכים קודם החופה, י"ל ברכות אין עיכוב לברך מברכים, אבל כשהיא נדה לדחות הנישואין עד שתטהר א"צ. והר"ן כתב עוד טעם דמברכים קודם כדי שתהיה עובר לעשיה, וכן קי"ל דמברכים ברכת ארוסין קודם הקדושין כמ"ש בסי' ל"ד. ומה שאנו מברכים ברכת נשואים תחת החופה משום דבחופה ליכא יחוד והוי עובר לעשיה קודם שאוכלים ביחד במקום צנוע. ומזה ג"כ ראייה דעיקר החופה הוא האכילה במקום צנוע, דאל"כ קשה על מנהג שלנו, איך עושים שני דברים הסותרים זא"ז, דמברכים קודם הקדושין כדי שיהיה עובר לעשיה, וברכת נישואין מברכים תחת החופה. מיהו י"ל ב"א שאני דמדכיר הארוסין בברכה לכן צ"ל עובר לעשיה, משא"כ ב"נ כמ"ש בסוף סעיף ט'. ובד"מ כתב לדידן דעושין חופת נדה א"צ להקדים הברכות לחופה עכ"ל.

והפ"ת (סק"א) כתב דברי המקנה (סק"א) וז"ל דאי אפשר לומר כן דאלו הוי ברכת נשואין בשביל היחוד שאח"כ הוי ההליכ' מהחופה לבית החתנו' הפסק בין הברכ' לנשואין כדאי' בא"ח סי' ח' סי"ג. ומ"ש הרמב"ם והטור קודם כניסתן לחופה היינו בבית החתונה קודם כניסתן לחדר המיוחד לחתן וכלה, דמתדר לחדר לא הוי הפסק כדאי' במג"א שם ס"ק י"ז. אלא נראה כיון דמנהגינו לקדש תחת החופה א"כ א"א לברך ברכת נשואין קודם כניסתן לחופה כיון דעדיין לא קידשה, ויהא ברכת אירוסין והקדושין הפסק בין ברכת נישואין לנשואין, וגם עדיין לא נקראו בשם חתן וכלה קודם הקידושין, ע"כ מברכין תיכף אחר הקדושין עכ"ל. ולפי הב"ש כתב בראש פינה (שם), דהיו צריכים לתקן שהקדושין יהיו קודם החופה, ולא יהי' הפסק בין הברכה לחופה.

והב"ח (שם) כתב וז"ל ומ"ש וחוזר ומברך אחר כמה ימים. זהו פשוט דאע"פ דצריכה ברכה אינה מעכבת וחופה הראויה היא. ואע"פ דהיה ראוי לברך לכתחילה קודם כניסת החופה, מכל מקום בדיעבד שפיר דמי אף לאחר כמה ימים, דכל מצוה שיש לה משך זמן שפיר הוי עובר לעשייתן ממה שיבא להבא, והכא נמי מצות נישואין היא כל הימים אשר הוא דבק באשתו. ועוד דברכת חתנים אינה ברכת המצוה אלא ברכת השבח כדפרישית בראש סימן זה, עכ"ל.

ולפי תירוצו השני, ברכת אירוסין ברכת המצוה היא, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ג הכ"ג) דצריך לברך קודם הקידושין, ואח"כ מקדש, כדרך שמברכין קודם כל המצוות. משא"כ ברכות נשואין, שאינן ברכות המצוה

אלא ברכת השבח, וא"צ עובר לעשיתן. וכ"כ הר"ן (פסחים ד. בדפי הרי"ף) וז"ל ולענין ברכת נישואין נהגו שאין מברכין אלא לאחר שתכנס לחופה לפי שאין ברכות הללו אלא ברכות תפלה ושבח. תדע שהרי מברכין אותם כל ז'. וכן נראה מדברי בעל הלכות גדולות. אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"י מהלכות אישות שצריך לברך אותן קודם נישואין, וכן דעת הרמב"ן ז"ל, ולא מפני שהיא בכלל מה שאמרו כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן, שהרי אלו ברכות השבח הן, אלא מפני שחופה ייחוד היא ובעיא ראויה לביאה, וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה עכ"ל (ודברי הב"ש הנ"ל, שלהר"ן מברכין קודם כדי שיהא עובר לעשיי, צ"ע).

ולפי תירוצו הראשון של הב"ח נראה דגם ברכת נישואין ברכת המצוה היא, אלא שיש למצות נישואין משך זמן, כל הימים אשר הוא דבוק באשתו. והיינו דבברכת אירוסין המצוה היא מעשה הקדושין, ולכן אם ברך אח"כ לפי הרמב"ם (שם) זו ברכה לבטלה, מה שנעשה כבר נעשה. אבל נישואין אינו מעשה אלא מצב של אשת איש בבית בעלה, וכדכתיב ואם בית אישה נדרה. ואף דע"כ מצב זה מתחיל בזמן מסוים, כל זמן שנמשך המצב יכול לברך, ודומה למברך כל זמן שהטלית עליו.

ואולי גם הב"ש מודה להב"ח בזה¹, אלא שהוקשה לו, שלכתחילה יש לברך עובר לעשייתן גם במצוה שיש לה משך זמן כטלית. ולכן תירץ שכשעומדים תחת החופה עדיין לא חלו הנישואין עד שיאכלו במקום צנוע, ולכן הברכות שתחת החופה עובר לעשייתן הן.

וז"ל הב"ש (סי' נה סק"ה) ע' ב"ח סי' ס' שם כתב מנהג שלנו הוא לצאת כל הדיעות היינו ביום ו' בבוקר מכסין ראש הכלה בסודר, ולערב בעת הקדושין וברכת חתנים פורסין יריעה ע"ג כלונסאות, ומעמידים לשם החתן וכלה, ומברכים ברכת אירוסין ונישואין. אבל עיקר החופה הוא מה שאוכלים החתן והכלה יחד אחר החופה, לכן יש למנוע באותה שעה לכנוס שם רבים. לפ"ז צריכים ליזהר שאכילה זו תהיה לפני שבת כיון דהיא עיקר החופה, מיהו מ"ש יש למנוע לכנוס שם רבים משמע מועטים

¹ בתירוצו הראשון ותירוצו השני, דמדכיר האירוסין בברכה, כנראה בתירוצו השני של הב"ח, דהוי ברכת המצוה. או, דעכ"פ נידון כברכת המצוה לענין עובר לעשייתן, וכמש"כ הריטב"א (ז): וז"ל אע"פ שאינה ברכה המצוה, כיון שעומדת במקום ברכת המצוה מקדימין אותה להקדים ברכה למעשה, עכ"ל.

יש לכנוס לשם. ואין טעם לדבר הא בעי' יחוד דחזי' לביאה, א"כ יש למנוע שלא יכנוס לשם שום אדם כדי שיהיה יחוד גמור עכ"ל.

ובפ"ת (שם סק"ב) כתב וז"ל דכוונת הב"ש הוא מאחר שכ' הב"ח דמנהג שלנו הוא לצאת כל הדיעות א"כ מהראוי לחוש גם לדיעה זו דחופת בתול' בעינן ג"כ יחוד דחזיא לביאה, עכ"ל. ולפ"ז כל שאפשר לצאת כל הדיעות חייב לעשות כן, וכמנהגנו לפי הב"ח. ולכן בטהורה צריכים יחוד הראוי לביאה לפני שבת, ובנדה, שא"א, די בחופה ואכילה במקום צנוע. ולענין הברכה, דלהב"ש א"א לברך לפני החופה משום הפסק, וכנ"ל, ע"כ סומכים על השיטה דלא חלו הנשואין עד שאוכלים, ובצירוף הדין דבדיעבד מברכין גם לאחר הנישואין.

וז"ל הד"מ (סי' סב סק"א) אמנם המנהג שלא לברך ברכת חתנים עד אחר שתכנס לחופה וכן נראה מדברי בה"ג, עכ"ל ומבואר לפי דברי הרא"ש דלעיל (טור סי' סא) דסבירא ליה דלא בעינן חופה ראויה לביאה אם כן סבירא ליה גם כאן דאין צריך לברך קודם הכניסה וכל שכן בזמן הזה דחופה אינה יחוד ולכן אין מברכין אלא תחת החופה וכן הוא המנהג, עכ"ל. ולכאורה צ"ע, דאם כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, למה מותר להתיחד עמה לפי הרא"ש שסובר שא"צ יחוד הראוי לביאה, וכנראה מלשונו "וכ"ש בזה"ז דחופה אינו יחוד", כל' שאף יחוד מותר? ואולי ס"ל דרק בנדה ממש אסרו יחוד.

ובעיקר דברי הר"ן, שהרמב"ם מצריך לברך לפני הנישואין משום איסור כלה בלא ברכה, יותר נראה שהרמב"ם פירש דבלא ברכה ר"ל בלא חופה, וכמש"כ הב"ש (סי' נה סק"א), שהרי לא הזכיר איסור בלא ברכה. ולפ"ז נראה שהרמב"ם ס"ל כתירוץ הראשון של הב"ח, דברכת המצוה היא, שהרי הכס"מ (פ"א ה"ב) כתב שהקשו לר"א בן הרמב"ם ממו"ק (יח:) לארס לא עביד מצוה, ולישא קא עביד מצוה. ותירץ שהמצוה לישא בכתובה וקדושין, וקדושין תחלת מצות הנשואין, אבל אירוסין בלא נשואין לא השלים המצוה עדיין. ולפ"ז צ"ל ד'כתובה וקדושין' ר"ל חופה וקדושין, כלשון הברכה, והרמב"ם לשיטתו דארוסה אין לה כתובה (פ"י הי"א). וכן שמעתי בשם מו"ר הגרי"ד זצ"ל.

ואין להקשות איך מברך ברכת המצוה על הקדושין, והלא לא השלים המצוה עדיין. דכבר ייסד מו"ר הגרי"ד זצ"ל, שמברכין על מעשה המצוה, ולא על קיום המצוה, וקדושין מעשה מצוה בפ"ע. ולדברינו גם נשואין, שלפי הרמב"ם הוא מעשה מסוים של יחוד הראוי לביאה, מעשה מצוה

הוא, ומברכין ברכת המצוה עובר לעשיתן, אלא שחלוקים בזה, דמעשה קדושין פועל שם אשת איש, וחלות זו נמשכת מאלו בלי שום מעשה מצד הבעל, ולכן א"א לברך לאחרי, וכלשון הרמב"ם הנ"ל, מה שנעשה כבר נעשה. אבל בנשואין, שפועל שם אשת איש בבית הבעל, שקיומו הראוי הוא, כלשון הב"ח הנ"ל, שהוא דבוק באשתו, וא"כ יש למצוה נשואין משך זמן, ע"י שהבעל ממשך להיות דבוק באשתו, ולכן אף דצריך לברך קודם הנשואין, כיון שברכת המצוה היא, או, כהריטב"א הנ"ל, שעומדת במקום ברכת המצוה, מ"מ אם לא בירך וחוזר ומברך אפילו אחר כמה ימים, כי יש למצות נשואין משך זמן כמו ציצית, וכנ"ל.

ב. זמן סילוק

תנן (פ"ט.) כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן ופירי פירותין וכו' אם מתה אינו יורשה. ובגמ' (שם) פירשו, בכתב לה ועודה ארוסה. וכתב הר"ן (מא. בדפי הרי"ף) וז"ל, ודוקא בכותב לה ועודה ארוסה, דשייך בה קצת. אבל קודם לכן, כיון שאין לו שייכות בנכסיה כלל. סלוקו לאו כלום הוא, עכ"ל. וכ"כ הרמ"א (סי' צב ס"א).

והנה הש"ך (סי' סו ס"ק קל"ד) כתב דבזמננו, שמקדשין תחת החופה, א"א להסתלק דין קדושין לנשואין, דחלים בב"א. וכ"נ מהד"מ (הנ"ל סי' סב סק"א), דבזמננו אין הברכות נאמרות לפני חלות הנישואין.

ובשו"ת ח"ס (אה"ע ח"ב סי' קסו) חולק וז"ל ואמנם מנהג ק"ק פפד"מ דהסכים עמהם חר"י סי' נ"ג נכון מאוד, דמסלק עצמו בין ברכת אירוסין לברכת נשואין, דאפי' למ"ד תחלת חופה גומרת הנשואין, מ"מ בעי' שהי' דעתו שתגמור לו החופה. אבל אם אינו רוצה שתגמור לו, לא עדיפה חופה מביאה אחר כסף ובא עלי' בבית חמי' שלא לשם נשואין, לא גמרה ביאה ליורשה ולטמא לה וכדומה, וה"נ חופה. והשתא אע"ג שכבר קדשה בטבעת ואלו הי' רוצה שתגמור לו חופה זו היתה תחלת חופה גומר להרא"ש ואפי' בלא ברכה כי ברכות אינם מעכבות, מ"מ השתא דמברכין ורוצה שהי' עובר לעשייתן, ומכ"ש זה שרוצה לסלק עצמו ואין הסלוק מועיל בין אירוסין לנשואין, אין דעתו שיגמור עד אחר הברכות ויפה הנהיגו חכמי פפד"מ, עכ"ל.

והנה בתוס' (קידושין י. ד"ה כל) כתבו בשם ר"נ גאון דבארוסין קיי"ל כל הבעל דעתו על גמר ביאה, אבל בנשואין תחלת ביאה קונה. ופירש מו"ר הגרי"ד זצ"ל (עי' ארץ הצבי עמ' קפז) דבקדושין, דצריך דעת, אע"פ דע"כ

תחלת ביאה לשם קידושין היא ולא לשם זנות, מ"מ אפשר לאחר את החלות עד גמ"ב. אבל בנשואין, דא"צ דעת, א"א לאחר את החלות, ותחלת ביאה קונה אע"פ שאינו מכוון לישאנה עד גמ"ב, דמעשה נשואין ע"כ חל מיד, וכן קיי"ל (סי' נה ס"א), משיערה בה קנאה ונעשה נשואה, וכן"ל.

ולכאורה לפ"ז קשה על הח"ס (הנ"ל), איך אפשר לדחות את חלות הנשואין עד אחר גמר הברכות כשעומדים תחת החופה. ונראה, דבערוה"ש (ס"ב) כתב וז"ל אפילו אם קידשה בביאה אסור לו לבא עליה ביאה שנייה עד שעת נשואין, דקיי"ל ביאה אירוסין עושה ולא נשואין כמ"ש בסי' ל"ג, והנשואין היא החופה. אמנם מה היא החופה נחלקו בזה הפוסקים כמו שיתבאר בס"ד, עכ"ל. ולקמן (סי"ז) כתב וז"ל כללו של דבר מעיקר דין תורה הוי נשואין ביאה לשם נשואין או ההכנה לזה והחופה היא ההכנה לזה, ואיזו הכנה תלוי במנהגא, דכיון דקורין לזה הדבר חופה ומברכין הברכות נגמרו הנשואין, ותכלית הכנות כל החופות שמרגע זו ואילך נכנסה לרשותו ומוכן לחיות עמה כאיש ואשתו, עכ"ל.

ולפ"ז רק בביאה עצמה א"א לדחות חלות הנישואין, דע"כ אין תחלתה לשם זנות, וכן"ל. אבל בחופה, כיון שתלוי במנהג, ונהגו שאינה נשואה עד שמברכין ברכות נישואין, אינה נשואה עד שגמרו הברכות, וכמ"ש הח"ס, וכן"ל. וביחוד גמור הראוי לביאה, י"ל שהוא הכנה גמורה לביאה, וא"א לדחות החלות. וכ"נ בערוה"ש (סי"ט) וז"ל, ועוד נ"ל דאפילו להרמב"ם והעומדים בשיטתו דאין הברכות מעכבות ככל ברכה שאינה מעכבת, זהו רק בחופה שכתב, כמו ביאה לשם נשואין, או יחוד ממש בחדר סגור הראוי לביאה ברגע זו. אבל כל החופות לבד אלו, שהן רק הכנות להורות על הנשואין הנגמרים לזה הזוג, כל זמן שלא ברכו עליהם שבע ברכות לא נגמרו הנשואין. ואולי זהו טעם הפוסקים דס"ל דהברכות מעכבות בחופה ולכן בהכרח לברך ברכת חתנים קודם גמר הנשואים, עכ"ל.

עכ"פ למנהגנו לקדש תחת החופה, ודלא כהב"ח, אפשר לבעלה להסתלק מירושתה ע"י אמירת דין ודברים אין לי וכו' אחר שקידשה לפני אמירת ברכות נשואין, וכן נהגו. ולהפוסקים שהנישואין חלים בשעת הקידושין² צריך לקדשה מחוץ לחופה, להסתלק מירושתה, ואח"כ ליכנס תחת החופה.

² ובח"מ (סי' נה סק"ט) כתב דכשנתקדשה נקראת למפרע נשואה לדעת התוס' (יומא יג: ד"ה לחדא) אבל התוס' לא כתבו שהיא נשואה למפרע, וצ"ע.

והנה בפ"ת (סי' צב סק"א) כתב שנהגו להסתלק קודם הנישואין, והקשה וז"ל והרי אצלנו הקדושין והחופה באין כאחת, א"כ קודם נישואין הוי ג"כ קודם אירוסין, ולא מהני מידי הסילוק, כמ"ש הרמ"א כאן, עכ"ל. וציין לשו"ת חות יאיר. ושם (סוף סי' נ, תשובת בעל עבודת הגרשוני) כתב וז"ל, ואפילו אנו יודעים שלא סילק את עמצו בין ארוסין והנישואין, מ"מ מהני הודאתו וכו' יש לשטר סילוק שלנו שנעשו קודם החופה על מה לסמוך, עכ"ל.

ונ"מ גם למי שמוחל מעשי ידי אשתו בשטר הסכם שנחתם לפני הקדושין, דאם מודה שמוחל בין אירוסין לנישואין, אפילו אם אנו יודעים שהשטר נכתב ונחתם לפני הקידושין, מהני משום הודאת בעל דין. ובהסכם זה יש לצרף השיטה דהעדפה ע"י הדחק שייכת לאשה, שכן נהגו לפוסק (ב"ש סי' פ סק"ב), ודלא כשו"ע (שם ס"א). ולרמ"א (שם) יכולה לומר איני נוטלת מעה כסף ואיני נותן המותר. ובלא"ה י"א (אוצר הפוסקים סי' פ ס"ק ו אות ד) שבעושה מלאכה מחוץ לביתה מעשי ידי' שלה. אמנם י"ח וס"ל שבזמננו מעשי ידי' מחוץ לביתה הוי בכלל העדפה, או אפילו עיקר מעשי ידי'.

ואם הבעל קבל על עמצו לזונה בתקופה שמחל מעשי ידי', כיון שיש צדדים רבים שמעשי ידי' שלה, נראה שהבעל אינו יכול לטעון דהמע"ה ופטור מלזונה. ואף אם מה שהרויחה נידון כעיקר מעשה ידי', נראה שיכולה לומר איני ניזונת ואיני עושה (סי' סט ס"ד), והבעל עומד בחיובו שקבל על עצמו, דמעשה ידי' שתחת מזונותי' דחיוב הכתובה, ולא החיוב שקבל על עצמו.

ובעיקר הנידון דחוב ברור מצד הבעל לאשה, וספק חוב מצד האשה להבעל, כתב בספר משנת הכתובה (סי' יב) דנחלקו הפוסקים אם ב"ד מחייב את הבעל לשלם, עיי"ש.